

Loftbod (fd), Haga, Nås sn

Dendrokronologisk undersökning

av Torbjörn Axelson, april & maj 2021

Mellanväggen är timrad

Baksidan. Boden har höjts med fyra varv under röstet, som har vänts 180°

Ett flertal gånger under april 2021 besökte jag den delvis in- och ihopbyggda boden på "Jons" eller "Hagjons" i Haga, [60.43751](#), [14.47961](#) ([WGS 84](#)), Nås socken. Den 7 april 2021 tog jag fem borrhprover (tillväxtborrh, 5 mm) i väggtimer, som visade att den ursprungligen byggdes ca 1586. Den 11 april tog jag ytterligare fem prover i syllar och golvtilljor, och sedan två i röstet B och några i det nya timret den 16 april. Väggtimmerproverna är samtliga av omkring 100-åriga tallar. Timret är skavt och jag valde åsar mellan skavdragen på stockar inte alltför tätvuxna. Helt eller delvis bevarad yttersta ring är i flera fall från 1585, vilket gör att timret kan antas vara fällt vintern 1585/86 och timringen bör därmed ha skett ca 1586.

Framifrån ser byggnaden mycket anspråkslös ut.

Både golvtilljorna och syllan under C är samtida med väggtimret, medan de tvärgående syllarna som ligger an mot grundstenarna är från ca 1692. De finns inga spår på tilljornas undersidor som ger någon som helst antydning till att dessa skulle ha kunnat vara innertak och C-väggens syllstock är också just en tydlig syllstock, grövre än väggtimret och utan långdrag. Röstet i B-gaveln är samtida med övrigt väggtimmer. Det nya timret är genomgående fällt vintern 1891/92. Den 30 april tog jag serier av högupplösta foton av dörrarna, vilka kunde sättas samman till fotomosaiker, vilka möjliggjorde ungefärliga dateringar av dörrarna. Dörrarna är tillverkade av träd som vuxit minst 300 år, och endast lite splintved finns bevarat, vilket gör att dateringsintervallen blir mycket vida, men baserat på Gjerdrums splintvedsstatistik har de sannolikt fällts någon gång i perioden 1673-1727.¹ Gångjärnens dekorativa öglor liknar f.ö. mycket dem på Möckelinds loftbod från ca 1680.² De är alltså omkring hundra år yngre än själva boden och skulle kunna vara samtida med de utbytta syllarna, men kan förstås också ha tillkommit vid något annat tillfälle under perioden. Dörrarna har helsmidda, dekorerade fällbomslås. Låsen och smidet är från tiden innan Schedin kom till Nås, och vem som gjort det är okänt.

Kors har tecknats minst tre gånger över vänstra dörren (övre bilden) och nog fem eller sju gånger över den högra (nedre bilden) med någon "blodliknande" färg.

Det ena av de två fällbomslåsen med dekorationer, troligen sent 1600-tal

Dörrblad troligen sent 1600-tal

Boden, som mäter $9,4 \times 6,4$ m knutarna inräknade, inre bredd 4,5 m, är höjd i senare tid och dess överdel helt omgjord, men B-gavelns röst är alltså av ursprungligt timmer, men vänt. Då det är betydligt mindre vittrat än övriga stockar är det kanske ursprungligen ett mellanväggsröst. Det andra röstet är nytt (1892). Baktill på det gamla röstet (B) finns tomma knuthål ovanför de fyra höjningsvarven, som har legat i liv med framväggen när röstet var vänt åt andra hållet. Knuthålen i röstet har halsningar och är av samma typ som i hörnknutarna, med sneda dubbelhaks- eller dubbelkattsknutar. Detta visar att boden från början måste ha varit en loftbod. Åsarna är nya (1892). Mellanväggen är timrad, med vackra konkava sexkantskallar på framsidan. Gavlarna är frambygda, d.v.s har utskjutande knutar som stänger yttersidorna på gången även på nedre våningen, vilket är mindre vanligt på tidiga loftbodar. Man kan se kraftig saltpåverkan i den högra kammaren, men nästan ingen i den vänstra, där det istället finns urtag som kan tolkas som en tidigare sädesbinge. Den högra kammaren har således använts för förvaring av saltade varor medan den vänstra troligen använts till spannmål. I högra änden av gången finns en liten kammare.

Som skyddstecken över dörrarna är kors tecknade med någon slags blek rödfärg (symbol för offerlammets/Kristi skyddande blod?). Jag tror mig kunna räkna tre kors över den vänstra och fem eller sju över den högra.

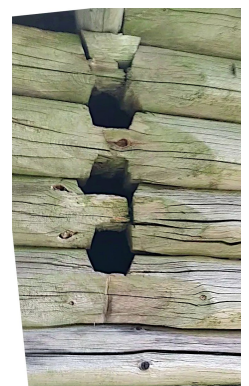
Dubbelhaksknutarna och de utskjutande gavelknutarna är tidigt för en bod från 1580-talet, och kan kanske tyda på influenser från annat håll än Dalarna. Att man inte satte låsen på de befintliga dörrarna utan tillverkade nya 100 år senare tyder på ett sammanhang med hög ambitionsnivå. Ofta ser man hur man först använt en öglehasp med bultlås och sedan kompletterat med ett fast lås, men så inte här.

Tvärsyllen under mellanväggen från ca 1692. Syllen som bär golvtilljorna och tilljorna är ursprungliga. Tilljorna under högra kammaren (bortre) är starkt saltpåverkade, medan de närmaste (vänstra kammaren) inte är det.

Hornglugg på högra kammarens baksida. Insidan var inte möjlig att fotografera.

Hålen efter loftgångens vägg i röstet är av samma typ som hörnknutarna.

Att försöka spåra bodens förflyttningar

Familjetraditionen gör gällande att boden köptes från någon som hade med tinget eller kyrkan att göra, och hade stått någonstans i närheten av kyrkan. Den lilla kammaren i gången till höger kallas Henriks kammare. Loftet skall ha tagits bort i samband med ett arvskifte i slutet av 1800-talet. En pojke, född på 1870-talet, ska som liten ha dragit lott om vem som skulle ha över- respektive nedervåningen, och lotten hade fallit så att nederdelen fick stå kvar. Vi vet att överdelen måste ha tagits bort efter att 1891 års ring hade vuxit färdigt, men troligen innan sommaren hade kommit alltför långt, då inga insektsangrepp har kunnat hittas på detta timmer, som därför bör ha använts under våren.

Gossen med lotten ska sedermera ha blivit bonde på gården. En undersökning av släktförhållandena ger vid handen att det bör ha varit Anders Andersson (f.1873) när hans morfar Hag Jon Larsson (f 1794) avlidit 1877 och lottningen bör då ha varit mellan Anders mor Brita Jonsdotter (1833) gift med Anders Larsson (f 1824) och hennes syster Anna Jonsdotter (f. 1827) gift med Halvar Persson (f. 1826), som båda fortsätter att bo på gården. Jag har gått igenom alla barns och barnbarns förehavanden 1891/92, och bara hittat en händelse i början av 1890-talet som skulle ge mening åt en flytt: I november 1891 flyttar Annas son Per Halvarsson (f. 1857) tillsammans med sin hustru Karin Halvarsdotter (f. 1860) till hennes föräldraställe i Närsjö efter att ha varit småskollärare i Närsjö. Hans svärfar Halvar är en av bröderna Lissjanis på Oppigård (tomten är nu Närsjö 7:2), men det verkar inte som han själv bodde på själva gården utan något litet stycke därifrån. I ungdomen kallas han t.o.m backstusittare, vilket understryker att han inte kan vara den som sitter på huvudgården (och nog inte heller på dess inägomark?). När Per Halvarsson flyttar dit är nog därför den halva loftboden ett värdefullt tillskott. Hagjons Per Halvarsson kallades i Närsjö vanligen Jons Per och hans ställe, [60.41142](#), [14.50381](#) (WGS 84), är nu sommarstuga (Närsjö 1:6). Där finns nog tyvärr inga timrade uthus, och fanns inte heller 1960 enligt lantmäteriets historiska ortofoto. Så om hypotesen alls stämmer har det som byggdes av loftbodens överdel 1892 innan flygfotot togs ca 1960, flyttats vidare, eller, tyvärr alltför sannolikt, blivit ved. Där upphör tillsvidare spåren.

Vid Storskiftet 1806 fanns inget på platsen där boden nu står, men den intilliggande gården, Litt Ea:1427 kallas "Dess [Lars Jonssons] nya hustomt med Slog i Täppan däromkring". Lars Jonsson var född 1767 och gifte sig första gången 1794 och efter att ha blivit änklings 1807 åter 1808. På den tomt där boden står finns numer även två timrade stugor, de ena påbyggd med ännu en våning. Denna gårdsplats kan härledas till Lars Jonssons son, Hag Jon Larsson född 1796. Han gifte sig 1821 med Brita Andersdotter från Kvarnäs och de bor i Lindesnäs de första åren.³ När nya husförhörboken skrivs 1826 står de under fadern på Haga och i marginalen står "husbonde", vilket han alltså bör ha blivit något senare. Exakt när hemflyttningen och därmed den nya gårdens etablering skedde, är något osäkert, men alltså senast 1826.⁴ Var kan han då få det pampiga lofthärbret ifrån? Uppgiften om att det kan ha tillhört någon med anknytning till tinget syntes vid en första anblick tänkbar emedan just 1826 den nye kronolänsmannen Fredrik Wilhelm Schultzberg ankommer till Nås, och han slår sig ner på Litt A i Utankyrka (mitt emot f.d sjukstugan), men det visar sig att Schultzberg slår sig ner där först 10 år senare efter att först ha varit "inneboende" på Källeborg, och kan således knappast ha haft några bodar att sälja när Hag Jon Larsson flyttade hem till Haga.

En annan hypotes är att boden kan ha hört till prästgården. Den nuvarande prästgården byggdes på 1780-talet på ny plats. Gamla prästgården stod intill kyrkogården bakom Sockenmagasinet, och gamla bodar såldes ut. En sådan är lofthärbret på Möckelinds, daterad till ca 1680, en annan är kaplanshärbret som kom till Överborg och nu finns på Skansen i Stockholm. Kan detta vara ytterligare ett? När de såldes ut, troligen någon gång på 1780-talets slut, flyttades det i så fall uppenbarligen inte till den nuvarande platsen, men en kartstudie visar att på Lars Jonssons gamla hustomt, som låg nära älven på en nu obebyggd plats, [60.44339](#), [14.49272](#) (WGS 84), finns på storskifteskartan en byggnad

"Gamla tomten" (vid älven) på storskifteskartan uppmätt 1803 har en bod med rätt storlek

som åtminstone till måtten skulle kunna stämma med denna bod. Den som i så fall köpte den måste ha varit Hag Jon Larssons farfar Jon Jönsson f. 1732 (i Haga) gift 1759 med Anna Larsdotter f. 1739. Han dog emellertid redan den 12 mars 1789 av "Ref" (en häftigt påkommande magplåga),⁵ varefter änkan förestod huset tills Lars Jonsson gifte sig 1793. Om man till gården köpt en sådan statussymbol, som en bod från prästgården bör ha utgjort, måste det sannolikt ha skett innan hans hastiga frånfälle. Kanske datum och köpare till de överflödiga prästgårdsbyggnaderna döljer sig någonstans i kyrkoarkivet så att denna hypotes slutgiltigt kan bekräftas eller vederläggas. Timret i den nuvarande tiondeboden vid prästgården är i alla fall fällt 1784/85,⁶ samtidigt med det mesta av timret som hittas på prästgårdens vind. Där finns emellertid även timmer från nästföljande vinter som använts i en stödvägg till en av murstockarna.⁷ Så långt är det alltså fullt möjligt att de gamla bodarna blivit överflödiga och utsålda innan Jon Jönssons frånfälle i mars 1789.

Om boden kommer från prästgården byggdes den under kyrkoherden Petrus Olai från Sala sn, som måste ha varit en dådkraftig och högt betrodd man, då han deltog i både riksdagar och det för hela Svenska kyrkan så avgörande Uppsala möte 1592. Han var kyrkoherde i Nås från 1553 till sin död 1619, med sin son och sedermera efterträdare Israel Petri Nassenius som *vicarius* från 1600.⁸

Noter

1. Se diagram nedan, baserat på Gjerdrum, Peder: *Estimating missing sapwood rings in three European gymnosperm species by the heartwood age rule*, Dendrochronologia 31 (2013) 228–231 (via researchgate.net).
2. Axelsson, T. *Lofibod på Möckelinds, Nås sn, dendrokronologisk undersökning* (2021)
3. Nås kyrkoarkiv, Dalarnas län, Husförhörlängder, SE/ULA/12222/A I/11 a (1816-1825), bildid: C0013457_00170, sida 160
4. Nås kyrkoarkiv, Dalarnas län, Husförhörlängder, SE/ULA/12222/A I/12 a (1826-1836), bildid: C0013459_00235, sida 220
5. Nås kyrkoarkiv, Dalarnas län, Död- och begravningsböcker, SE/ULA/12222/F/3 (1776-1809), bildid: C0013490_00034
6. Axelsson, T. *Tiondeboden, Nås prästgård, dendrokronologisk undersökning* (2021)
7. Axelsson, T. *Nås prästgård, dendrokronologisk undersökning* (2021)
8. Munckell, Joh. Fr. *Westerås Stifts Herdaminne, Andra delen: Nås (Med Järna och Äppelbo till 1822, äfwensom Säfsnäs till 1798.)*

Denna och andra dendrokronologiska studier av T. Axelsson återfinns på taxelson.se/dendro/obj/

Korrelationer och mätvärden

Cybis CDendro, Algorithm: P2YrsL: Proportion of last two years growth LIMITED (2,0,T,NoLog,1,2,6)

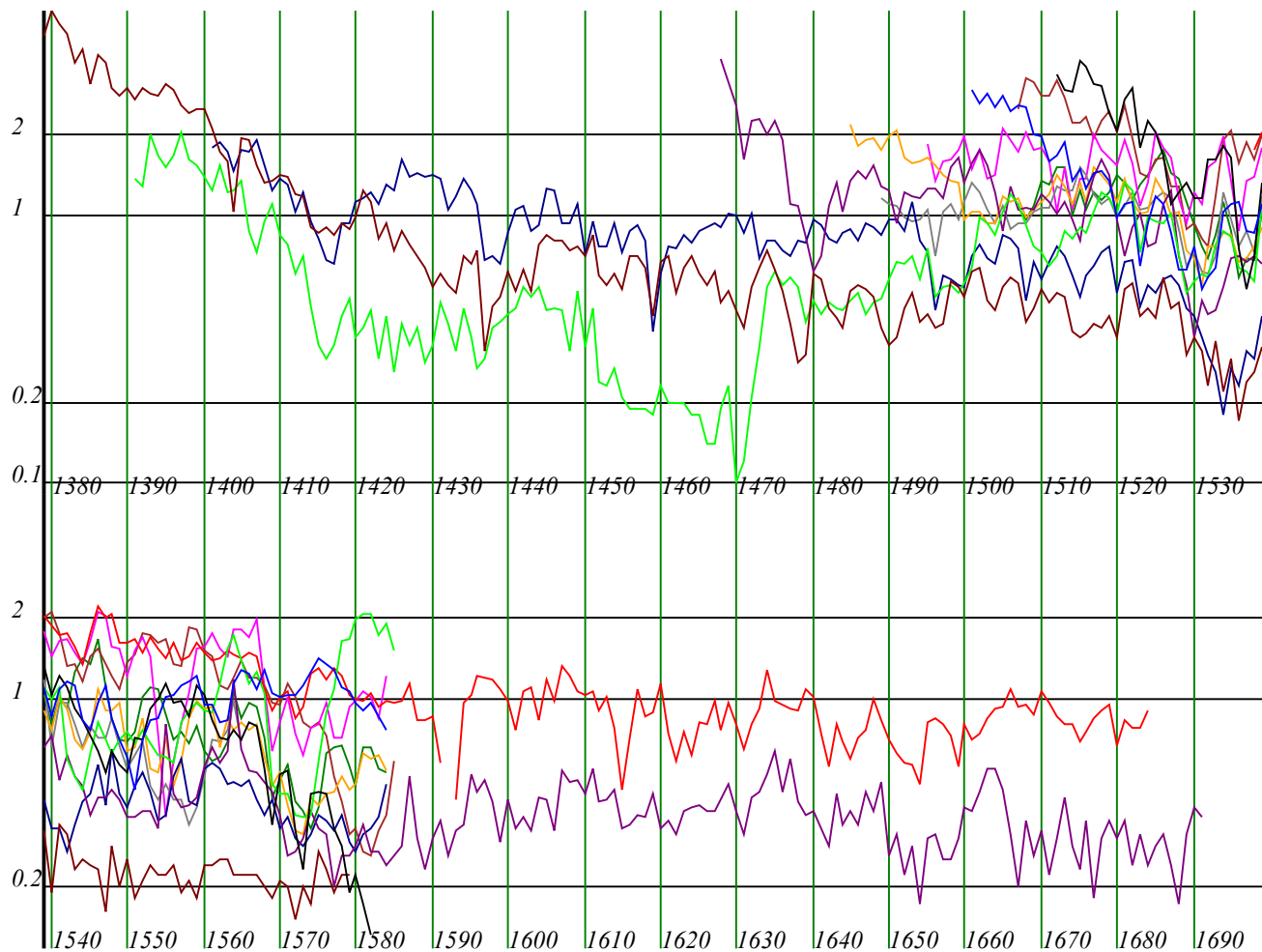
Correlations between samples in 214G.fil and

SodraDal dated to 2005 with corr >= 0,31 and with overlap >= 76

Results sorted according to decreasing correlation coefficient values.

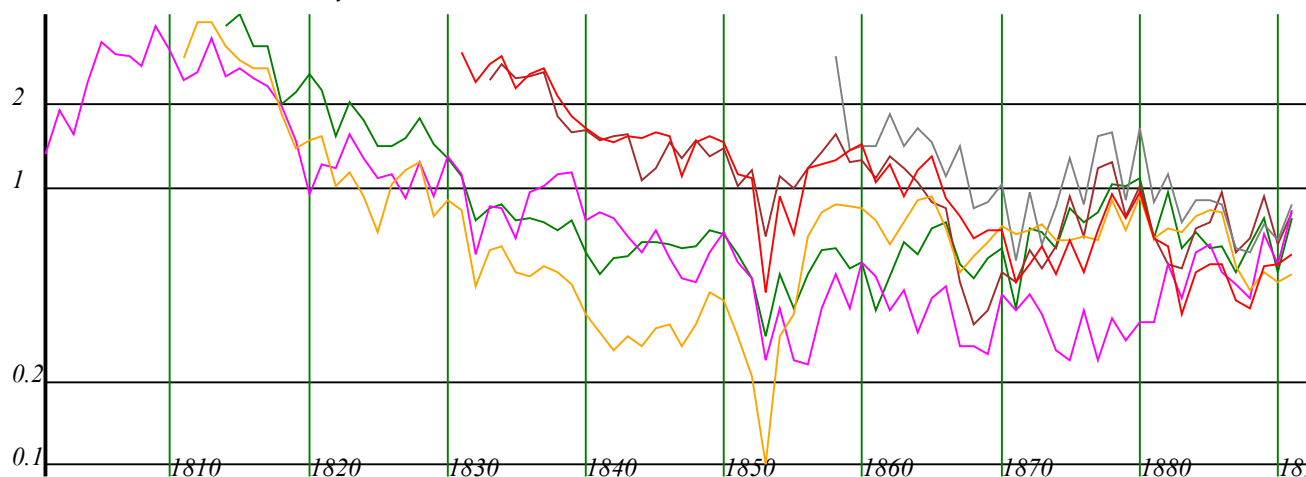
	Corr	T- Test	Over lap	Skel Chi2	
all...	0,61	13,39	312	59	based on 10 members
214G03	0,56	5,78	76	10	1489-1565 +>16 (trasigt prov)
214G01	0,53	5,47	78	14	1507-1585
214G02	0,51	5,58	89	8	1495-1584 +skavd
214G05	0,51	7,13	145	17	1538-1684 Syll B (ej vk)
214G04	0,50	5,64	99	20	1485-1584 +skavd
214G08	0,43	6,64	194	12	1391-1585 Syll C
214G00	0,43	4,07	77	1	1507-1584 +ofullst (skavd)
214G09	0,39	6,03	200	26	1379-1579 Tilja B9 +vitträd?
214G06	0,35	4,97	183	12	1401-1584 Tilja B2, +ofullst
214G07	0,31	4,83	223	3	1468-1691 Syll E, +vitträd?

Mätdata (ringbredder)

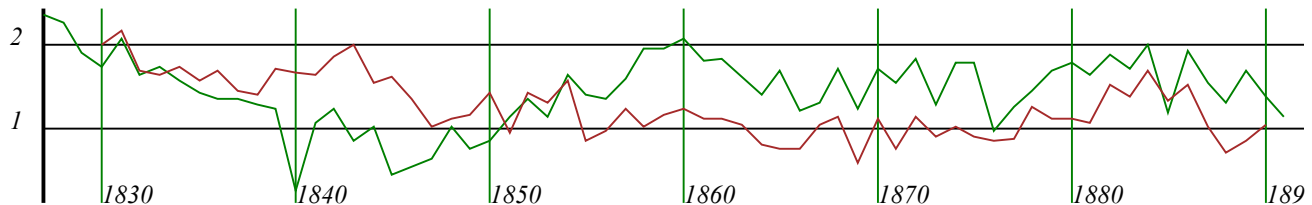
214G 1 Parbod, Jons, Haga, Nås sn W PISY
 214G 2 Sweden Pinus sylvestris 240m 6026N1428E 1379 1691
 214G 3 T Axelson

— 214G03, 1489–1565, väggtimmer, +>16 (trasigt prov)
 — 214G09, 1379–1579, Tilja B9 +saltvittrad
 — 214G10, 1512–1582, Röste
 — 214G06, 1401–1584, Tilja B2, +ofullst
 — 214G04, 1485–1584, väggtimmer, +skavd
 — 214G02, 1495–1584, väggtimmer, +skavd
 — 214G11, 1501–1584, röste
 — 214G00, 1507–1584, väggtimmer, +ofullst (skavd)
 — 214G08, 1391–1585, Syll C
 — 214G01, 1507–1585, väggtimmer
 — 214G05, 1538–1684, Syll B (ej vk)
 — 214G07, 1468–1691, Syll E, +vittrad?

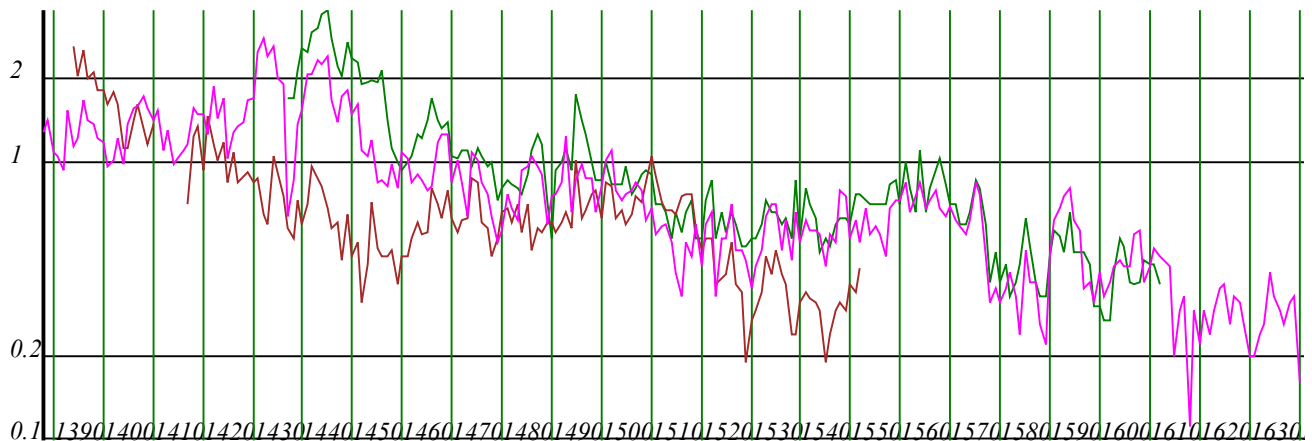
214G 1 Parbod? - nytt timmer, Hagjons, Haga, Nås sn W PISY
 214G 2 Sweden Pinus sylvestris 240m 6026N1428E 1801 1891
 214G 3 T Axelsson

214G15, 1801–1891, i röste D
 214G17, 1811–1891, mellantakås B1
 214G12, 1814–1891, B₋ - ny stock
 214G18, 1831–1891, C₋ understa nya
 214G13, 1833–1891, B₋ ny stock
 214G16b, 1858–1891, i röste D

214G 1 Parbod? - nytt timmer, Hagjons, Haga, Nås sn W PCAB
 214G 2 Sweden Picea abies 240m 6026N1428E 1827 1891
 214G 3 T Axelsson

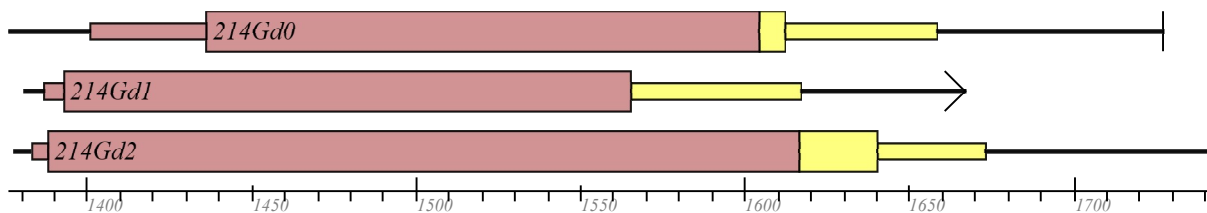
214G19, 1830–1890, C₋ nytt vägg-timmer PCAB (ytan skadad)
 214G14, 1827–1891, takås C, PCAB

214G 1 Lofthärbre (del) -dörrar, Hagjons, Haga, Nås sn W PISY
 214G 2 Sweden Pinus sylvestris 240m 6026N1428E 1388 1640
 214G 3 T Axelsson

214Gd1, 1394–1552, +>13 (sp-gräns? 8-30 t märe?)
 214Gd0, 1437–1612, splint 8 (eller 20?)
 214Gd2, 1388–1640, H dörr: 5-10 till märg, 24 sp?

Splintvedsdiagram

De tre mätserierna från dörrarna ger ett vitt dateringsintervall för dessa, mest sannolikt mellan 1673-1727.
 Konstaterade men ej mätta yttersta ringar är här medtagna.